

DOI: 10.18427/iri-2018-0091

A szociális szervezetek működésének tapasztalatai Magyarországon

Szemán Judit

Miskolci Egyetem, Miskolc

Jelen tanulmány a Magyarországon működő szociális szervezetek eddigi működési tapasztalatait összegzi, és gazdálkodásának sajátosságait vizsgálja. Megállapítást nyer, hogy az alapításban és működésben nagy szerepe van a kiírt pályázatoknak és a megkapható adókedvezményeknek. Az is kiemelendő, hogy a társadalom érzékenyítésére van szükség az ilyen típusú szervezet elfogadásához, megismeréséhez.

Az Európai Unió több országában, például Olaszországban, Spanyolországban a szociális szervezetek több évtizedes múltra tekintenek vissza, addig Magyarországon a 2006-os törvényalkotás után most van kialakulóban, formálódóban ez a társadalmi vállalkozási forma.

A szociális szervezetek az atipikus foglalkoztatási formák közül az önfoglalkoztatás sajátos szervezeti kereteit teremtik meg, és ezáltal a hátrányos helyzetű vagy/és hátrányos térségekben élő munkavállalók minél hosszabb, minél tartósabb munkalehetőséghez jutását biztosíthatják. Olyan emberek autonóm társulásai alkotnak szociális szervezetet, akik önkéntesen vállalkoznak arra, hogy gazdasági, társadalmi, közösségi, oktatási és kulturális célokat valósítsanak meg. Hangsúlyozni kell az innovatív megoldások meglétét, amelyek a pályázatok során megnyilvánulnak, amelyek segítségével a piaci rések lefedését igyekeznek megvalósítani ezek a szervezetek.

Jelen tanulmány a szociális szervezetek eddigi működési tapasztalatait összegzi, és gazdálkodásának sajátosságait vizsgálja. A fogalmi meghatározás után a rendelkezésre álló adatok alapján mutatja be a magyarországi szociális szervezeteket a földrajzi elhelyezkedésük, tevékenységük és bevételeik alapján. A következő rész a szervezetek működési tapasztalatait foglalja össze, az alapítás, a működés kérdéseit vizsgálva, kitérve a sikeres működés feltételeire. Mint az Olvasó látni fogja, egyenlőre negatív tapasztalatokból van több. A tanulmány összegzéssel zárul.

A szociális szövetkezet fogalma

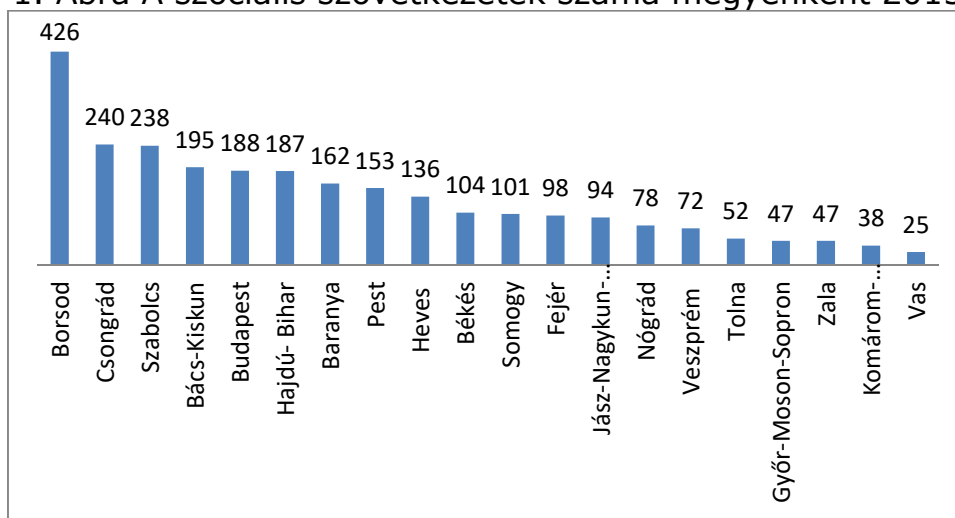
Szociális szövetkezetek célja tagjaik egészségügyi, szociális, oktatási, kulturális és/vagy gazdasági helyzetének előmozdítása. Társadalmi céljuk, hogy munkaalkalmat teremtenek munkanélküli (sokszor tartósan munkanélküli) és hátrányos helyzetű személyeknek. Működésük és irányításuk demokratikus. Az alapszabály elfogadásával bárki taggá válhat és szabadon kiléphet, a döntéshozatal az egy ember egy szavazat elvén történik. Céljaikat ún. közösségi alapból finanszírozzák, így támogatva tagjaikat és azok családtagjait. A tagok be- illetve kilépésével az alap összege változik (változó tőke elve). A hazai szabályozás és szakmapolitika gyakran hangsúlyozza a szociális szövetkezetek szerepét a hátrányos helyzetűek foglalkoztatásában. A hátrányos helyzetű besorolásnak számos kritériuma van a magyar szabályozásban, fontos, hogy ezek a feltételek vagylagos jellegűek. 2014. március 15-től, az új Polgári Törvénykönyv (új Ptk) hatályba lépésétől, az irányadó szabályozás valamennyi jogi személyre az új Ptk-ban található. A szövetkezetekre vonatkozó szabályozást az új Ptk. 3.1- 3 -48 paragrafusai tartalmazzák

A szociális szövetkezetek jellemzői

Földrajzi elhelyezkedés

A KSH adatbázisa szerint (Gazdasági Szervezetek Regisztere alapján) Magyarországon 2015-ben 2.681 szociális szövetkezetet tartottak nyilván. Ez a szám az összes társadalmi vállalkozásnak a 20,6%-a. A társadalmi vállalkozások legnagyobb része egyesület formájában működik (39,8%). A második a rangsorban a szociális szövetkezeti forma. Az alábbi ábra a szociális szövetkezetek megyei szintű megoszlását mutatja, kiemelkedő a számuk Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.

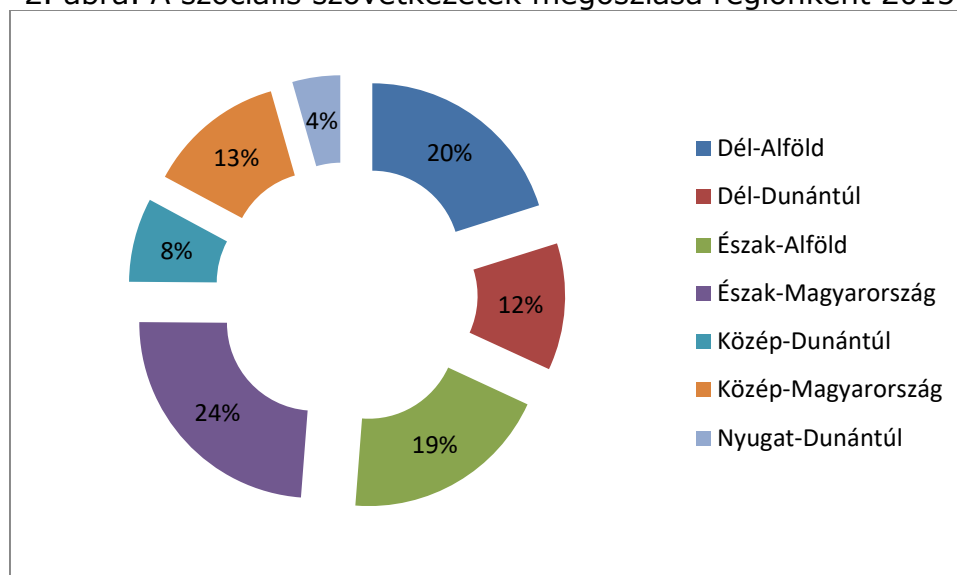
1. Ábra A szociális szövetkezetek száma megyénként 2015

Forrás: saját szerkesztés G. Fekete et al., 2017 alapján

A következő ábra a szociális szervezetek regionális megoszlását mutatja. Az látható, hogy Magyarország szegényebb régióiban a szociális szervezetek aktívabban tevékenykednek, segítve ezzel a társadalmi felzárkózást. A legtöbb szociális szervezet az Észak-Magyarországi régióban (640 szervezet, 23,9%), a Dél-Alföldi régióban (539 szervezet, 20,1%) és az Észak-Alföldi Régióban (519 szervezet, 19,4 %) működik. A legkevesebb szociális szervezet a Nyugat-Dunántúli régióban található (számuk 119, a régió részesedése 4,4%).

2. ábra. A szociális szervezetek megoszlása régióként 2015

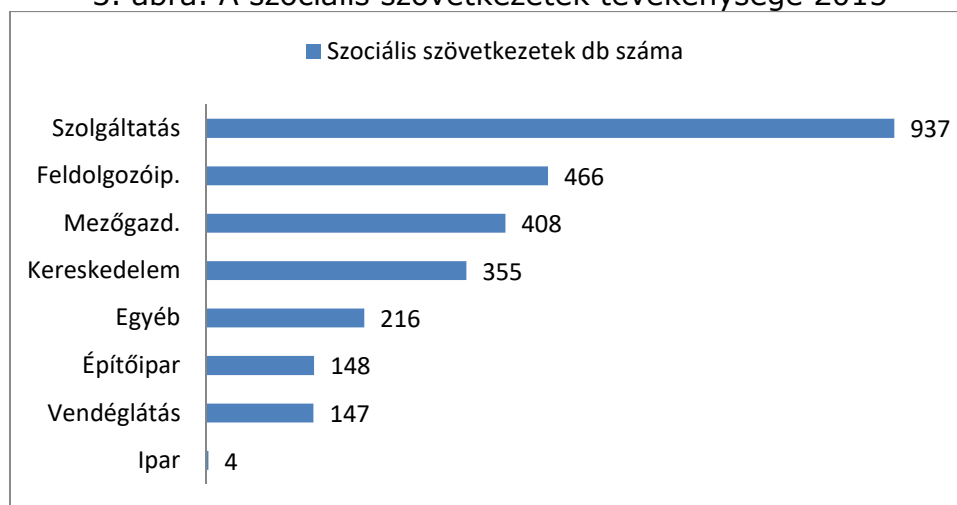

Forrás: saját szerkesztés G. Fekete et al., 2017 alapján

Tevékenységek

A KSH nyilvántartása kiterjed a szociális szervezetek végzett tevékenységére is, a TEÁOR besorolás szerint rendszerezve. Az alábbi táblázat mutatja a szervezetek tevékenységét.

3. ábra. A szociális szervezetek tevékenysége 2015

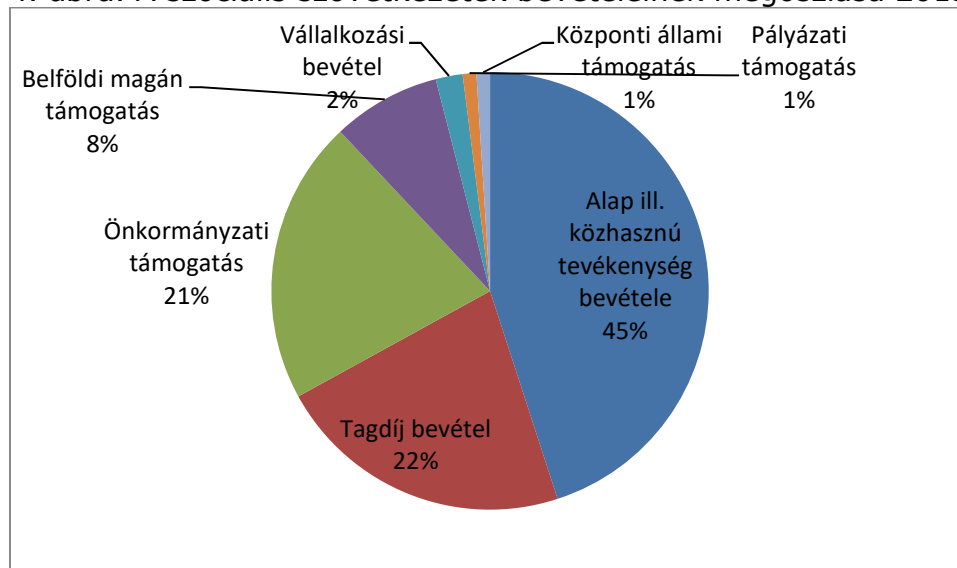
Forrás: saját szerkesztés G. Fekete et al., 2017 alapján

A lehetséges tevékenységek közül legnagyobb arányban szolgáltatásokat nyújtanak a szociális szervezetek. Mivel a szolgáltatások köre rendkívül széles, ezért a következőkben felsorolok tevékenységeket, amelyek szerepelnek a működő szervezetek tevékenységi körében.

Bevételek

A társadalmi vállalkozások minden jogi-szervezeti formájára jellemző, hogy a bevételből a legnagyobb arányt az alap- illetve a közhasznú tevékenység bevétele adja, ez az egyesületek és az alapítványok esetén 24%, az egyéb kategóriában 41%, a nonprofit kft-knél 43%, a szociális szervezeteknél eléri a 45 százalékot. A központi állami támogatás viszont a szociális szervezeteknél a legalacsonyabb, mindössze 1%, a más szervezeti formát választó társadalmi szervezeteknél 12-21% között mozog. A pályázati támogatás mértéke meglepő módon mindössze a bevételek 1%-át adja, de általában a többi szervezeti formánál sem haladja meg az 1-3%-ot, kivéve a nonprofit kft-eket, ahol 13% ez az arány. A kutatás tagdíj bevételt jelöl meg a bevételek között, ez azonban – a jelentős arány miatt (22%) – a szociális szervezeteknél a vagyoni hozzájárulást jelentheti, tagdíjbevételre nem számíthat egy szociális szervezet. Meglepő az önkormányzati támogatás magas (21%) mértéke is, ami a többi szervezeti forma esetén elhanyagolható (0-2%) (G. Fekete et al., 2017). A közgyűlés dönt a nyereség tagok közötti szétosztási arányáról, ezen túl kerülhet közösségi alapba vagy költhetik egyéb célra is. Közhasznú jogállással rendelkező szervezetek csak közhasznú céljaikra fordíthatják (Várkonyiné, 2016).

4. ábra. A szociális szervezetek bevételeinek megoszlása 2015

Forrás: saját szerkesztés G. Fekete et al., 2017 alapján

A szociális szövetkezetek működési tapasztalatai

Alapítás

Az alapítási kedvet a kedvező pályázati lehetőségek nagyban segítették. Különösen megugrott az Atipikus foglalkoztatási formák támogatása megnevezésű, 2009-ben megpályázható Társadalmi Megújulás Operatív Program - TÁMOP 2.4.3. pályázat hatására az újonnan megalakult szociális szövetkezetek száma, de más, foglalkoztatást elősegítő pályázat is nagy érdeklődést váltott ki az érdeklődők köréből.

A másik mérföldkő a szociális szövetkezetek „alapítási láza” szempontjából a 2013-as év volt. A Piac és Profit (2016) információi szerint megfigyelhető, hogy 2012-ben összesen 377 szociális szövetkezet működött Magyarországon, és összesített árbevételeük alig haladta meg a 657 millió forintot. 2013-tól a TÁMOP keretében meghirdetett újabb pályázatok hatására megugrott az újonnan alapított szövetkezetek száma: 2013-ban már 1603 szociális szövetkezet gazdálkodott Magyarországon (ebből 1236 az újonnan létesült), 1,1 milliárd forintot meghaladó nettó árbevételel. 2015-ben az árbevétel 13,5 milliárd forintra emelkedett.

„A szektor számára a jövő nagy kérdése, hogy a rengeteg pályázati forrást sikerül-e hosszú távon gazdaságilag is fenntartható projektekre felhasználni, ellenkező esetben a következő években a szociális szövetkezetek számának gyors csökkenését prognosztizálhatjuk” – nyilatkozta Pertics Richárd, az Opten Kft. céginformációs igazgatója. (G. Fekete et al., 2017).

„Mi adta az alapötletet a szövetkezet alapítására? Tulajdonképpen a szociális szövetkezetek számára kiírt pályázat katalizálta azokat az ötleteket, azt a koncepciót, amit a szövetkezet alapítása előtt olyan másfél évvel kezdtünk komolyan fontolgatni. (Családbarát Város Szociális Szövetkezet, Lipták Orsolya, felügyelő bizottsági tag)” (Módszertani kézikönyv II.)

„Mi adta az alapötletet a szövetkezet alapítására? Az alapötletet az atipikus foglalkoztatást támogató pályázati lehetőség adta. A szövetkezet tagjai főleg pályázatok környékén tevékenykedtek, így került előtérbe ez a lehetőség is. Úgy gondoltuk, hogy a nyomdai szolgáltatások nyújtása egy olyan piaci rés a városban, amire reagálni kell. Ebből a gondolatból kiindulva három barát, három különböző érdeklődési körrel, főleg civil vállalkozásokban szerzett tapasztalattal kezdeményezte a szövetkezet létrehozását 2010-ben. (Hajdú-Forma Szociális Szövetkezet Szabó István, önkéntes segítő)” (Módszertani kézikönyv II.)

Az alapításnak természetesen sok egyéb indoka is lehet, egy felmérés (G. Fekete et al., 2017) a megalapítás indoklásaként a következő sorrendet állapította meg a megkérdezettek válaszai alapján:

1. A fenntartható fejlődés elősegítése
2. Valamely társadalmi, közösségi cél megvalósítása
3. Egy vagy több társadalmi probléma enyhítése
4. Együttműködés, az érintettek bevonás
5. Társadalmi innováció
6. Önfenntartás, önszegélyezés
7. Üzleti alapú tevékenység végzése
8. A közjó támogatása
9. A függetlenség biztosítása
10. Demokratikus döntéshozatal, a szolidaritás biztosítása
11. Támogatási lehetőség megragadása
12. Transzparens működés
13. Adókedvezmény igénybevétele

A megkérdezésből az derül ki, hogy a tizennégy szempontból az utolsó helyek egyikén szerepel a „támogatási lehetőség megragadása” (11. a rangsorban). Ez első helyeken csupa „nemes cél” szerepel. Ezeknek a társadalmi céloknak a megvalósítása is szerepel alapítási indokokként az interjúkban.

A sikeres működés feltételei

Egy társadalmi vállalkozásokkal foglalkozó alaputatásban (G. Fekete et al., 2017) megkérdezték a résztvevőket a sikeres működés feltételeiről. Összesen 16 tényező közül választhattak a válaszadók. A válaszok a következők sorrendet mutatják (Bereck et al., 2017 alapján):

Szakértelem, jó minőségű termék/szolgáltatás, létező társadalmi szükséglet beazonosítása, pénzügyi forrásokhoz való hozzáférés, stratégiai gondolkodás és hosszú távú tervezés, működési tapasztalat, jó kapcsolatok, a vezetés személyes érintettsége és elkötelezettsége, helyi viszonyok ismerete (Bereck et al., 2017:64), megfelelő termék/szolgáltatás ár, humán erőforráshoz való hozzáférés és önkéntesek, vállalkozási ismeretek/képesség, magas színvonalú vevő kiszolgálás, egymásra épülő tevékenységek, innovativitás, a vezetés rátermettsége, alacsony költségek, vállalkozási bevétel, autonómia és független működés, különböző tevékenységek/termékek, koncentrált tevékenységi kör.

Az első három feltételt különösen fontosnak tartják a vállalkozások a sikerhez, ezek: a szakértelem (a válaszadók több mint fele megjelölte ezt a lehetőséget); a termék vagy szolgáltatás jó minősége; a társadalmi szükséglet beazonosítása (a kiszolgálni kívánt társadalmi szükséglet valós igény legyen és megfelelően meghatározott). A válaszadók véleménye szerint tehát a legfontosabb sikertényező vitathatatlanul a szakértelem.

Az sem elhanyagolható kérdés (amely szintén felmerült az előbb említett kutatásban), hogy melyek azok a tényezők, amelyek kockázatosabbá teszik az ilyen típusú szervezetek működését. A válaszokból

kiderült, hogy magasan a támogatások bizonytalansága okozza leginkább a működés bizonytalanságát. A válaszadók 61%-a gondolta ezt fontos problémának. A következő tényezők is nagy bizonytalanságot jelentenek a társadalmi vállalkozások életében: jogi szabályozás változása (40%), vállalkozási/gazdálkodási / üzleti bevétel hiánya (34%) (Bereck et al., 2017:65).

Az előzőeken túlmenően a válaszadók jelentős arányban nevesítették a kockázatok között a „termék/szolgáltatás iránti kereslet hiánya” (20%), a „foglalkoztatottak magas fluktuációja” (20%), illetve a „politikai tényezők” (25%) megnevezésű faktorokat. A vállalkozások saját felkészültségükbe és tapasztaltságukba vetett hitét tükrözi, hogy a „vállalkozási ismeretek/tapasztalatok hiánya” kockázati tényező viszonylag alacsony jelölési arányt (10%) kapott. A „releváns információk hiánya” válaszlehetőség alacsony jelölési aránya (12%) a támogató intézményrendszer funkcionalitását is dicséri.

Több éve működő szociális szövetkezetek vezetőivel készített interjúk során megkérdezték, hogy mire a legbüszkébb a szövetkezetben. A válaszok nagyon vegyesek voltak, ám amit több válaszadó is kiemelt, hogy legbüszkébbek arra, hogy egyrészt több év után is képesek voltak fennmaradni, másrészt, hogy képesek munkát adni embereknek, családok megélhetését tudják biztosítani. Néhány érdekes válasz:

„Amire a legbüszkébbek vagyunk az szerintem a közös szakmai fejlődés. Ha az induláshoz képest a jelenlegi állapotokat megnézzük és hogy milyen kevés idő telt el, ahhoz képest borzasztó nagy szakmai előre lépést látunk saját magunkon, még ha ezt jövedelmezőség tekintetében nem is tükröződik annyira” (Barnabee’s Szociális Szövetkezet Végvári Péter, szakmai vezető). (Módszertani Kézikönyv II.)

„Mire a legbüszkébbek a szövetkezetben? Arra, hogy még öt év után is létezőnk. A szociális szövetkezetek nagy része pályázatokra, támogatásokra alakult, üzleti terv, piackutatás, alapvető vállalkozói ismeretek nélkül. Nem is működnek sokáig. Másrészt arra, hogy 24-25 ember dolgozik nálunk. Arra törekszünk, hogy ne külső munkavállalóink legyenek, hanem akik megfelelnek a mi szempontjainknak, azokat taggá is tesszük.” (Gold Consulting Szociális Szövetkezet Lechner Istvánné, Zsuzsa, elnök) (Módszertani Kézikönyv II.)

Összegzés

Magyarország kormánya 2006-ban a szövetkezeti mozgalom továbbfejlesztésére törvényt alkotott a szövetkezetekről, hangsúlyozva, hogy állami eszközök igénybevételével kívánja e társasági – társadalmi formát erősíteni. Társadalmi hasznosságát fontos hangsúlyozni ennek a formációnak, de gazdasági tevékenysége is jelentős mivel forprofit vállalkozásokról van szó. A szociális szövetkezetek működését összegezve

és gazdálkodásának jellemzőit összefoglalva a következőket érdemes kiemelni:

1. A szociális szervezetek száma az évek során dinamikusan növekedett, főleg a pályázati lehetőségeknek köszönhetően. Magyarországon a szegényebb, elmaradottabb régiókban dominánsabb a szociális szervezeti jelenlét. Legmagasabb a számuk az észak-magyarországi, dél-alföldi és az észak-alföldi régióban. A társadalmi ismertségük és elfogadottságuk azonban egyelőre alacsonynak mondható. Mivel még viszonylag ismeretlen gazdasági-társadalmi formáról van szó ezért a társadalom, a helyi közösség sokszor bizalmatlan a szociális szervezet tevékenységével, termékeivel szemben.
2. A szociális szervezetek legfontosabb társadalmi célja a társadalom perifériájára szorult emberek integrációja, legyen az munkanélküli, fogyatékkal élő vagy roma. Az integráció ezen csoportok számára való munkahely teremtésén keresztül történik. Céljukat úgy kell megvalósítaniuk, hogy termékeik, szolgáltatásaik versenyeznek a piac többi szereplőjével. Az állam a szociális szervezetek erőfeszítéseit adókedvezmények révén és pályázati lehetőségek útján ismeri el.
3. A szociális szervezetek alaptőkéje – ami a tagok vagyoni hozzájárulásából tevődik össze - általában alacsony. A pályázati lehetőségek nem rendszeresek ezért a szervezetek többsége finanszírozási gondokkal küzd. Mind likviditási problémák, mind hosszabb távú finanszírozási gondok felmerülnek. Ennek a problémának a megoldása érdekében sok fórum javasolja a stratégiai kormányzati szemlélet és koncepció kialakítását a szociális szervezetek számára, hogy tevékenységükkel hosszú távon segíteni tudják célcsoportjaikat.
4. A sikeres működés feltételeként a legfontosabbnak ítélték a szociális szervezetek a szakértelmet, a jó minőségű termékek és szolgáltatások előállítását és a vevői igényeket.
5. A tevékenységi formákat illetően a szolgáltatás nyújtása a legjellemzőbb, ezt követi a feldolgozóipari és a mezőgazdasági tevékenység. Törekcsenek innovatív megoldásokra és a piaci rések kihasználására.

A szociális szervezetek életképességének megerősítése makroszintű feladat. A társadalomban betöltött funkciója pozitív és valószínűleg a feladatok nem fognak csökkenni.

Köszönetnyilvánítás

A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális*

gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

Irodalomjegyzék

- Bereczk Ádám, Kádárné Horváth Ágnes, Kiss Julianna, Péter Zsolt, Siposné Nándori Eszter, & Szegedi Krisztina (2017). A társadalmi vállalkozások jellemzői – magyarországi helyzetkép. In Lipták Katalin, & Veresné Somosi Mariann (szerk.), *Konferencia kiadvány: A közgazdász képzés elindításának 30. évfordulója alkalmából. „Mérleg és kihívások” X. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Miskolc-Lillafüred, 2017. október 17-18.* (pp. 56-67). Miskolc: Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar.
- G. Fekete É., Bereczk Á., Kádárné H. Á., Kiss J., Péter Zs., Siposné N. E., & Szegedi K. (2017). *Alapkutatás a társadalmi vállalkozások működéséről. Zárótanulmány az OFA Országos Foglalkoztatási Közhasznú Nonprofit Kft. megbízásából, a GINOP-5.1.2-15-2016-00001 „PiacTárs” kiemelt projekt keretében.* Miskolc: [Miskolci Egyetem].
- Módszertani kézikönyv II. Szociális szövetkezetek az alakulástól a fenntartható működésig.* Letöltés: http://www.szocialisgazdasag.hu/uploads/modszertani_kk_0529.pdf [2018.05.22].
- Várkonyiné Juhász Mária (2016). Challenges of establishing and operating social enterprises. *Theory, Methodology, Practice*, 12 (special issue), 68-74. DOI: <http://dx.doi.org/10.18096/TMP.2016.02.06>